

FREGATTVÄGEN, GRÖNDAL DEL AV GRÖNDAL 1:1, STOCKHOLM KULTURMILJÖUTREDNING

2023-10-20

UPPDRAAG

Uppdragsnamn: Fregattvägen Gröndal, Kulturmiljöanalys - 336179
Titel på rapporten: Fregattvägen, Gröndal. Del av Gröndal 1:1, Stockholm. Kulturmiljöutredning.
Version: Slutversion
Datum: 2023-10-20

MEDVERKANDE

Beställare: Folkhem Trä AB
Kontaktperson: Åsa Björnsdotter Olsson

Konsult: Tyréns Sverige AB
Uppdragsansvarig: Tobias Mård
Handläggare: Erika Landèn, kulturgeograf och Johanna Karlsson, byggnadsantikvarie
Kvalitetsgranskning: Daniel Nilsson

ÖVRIGT

Rapport: *Rapporten läses vid utskrift i liggande A3.*

Bilder och illustrationer är skapade av Tyréns Sverige AB om inget annat anges.

Tyréns Sverige AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 556194-7986

INNEHÅLL

Inledning.....4

Bakgrund och syfte4

Avgränsningar4

Närliggande aktuella projekt4

Orientering5

Förutsättningar6

Gällande planer/program6

Lagar8

Historik9

Gröndal9

Fågelsångsberget10

Fregattvägen11

Landskaps- och byggnadsbeskrivning15

Landskapsbeskrivning15

Byggnadsbeskrivning18

Siktlinjeanalys.....20

Siktlinjer mot höjden.....21

Siktlinjer från Gröndalsvägen/Bryggvägen.....22

Siktlinjer längs Fregattvägen.....23

Siktlinjer ut från området24

Kulturhistoriska värden25

Källförteckning27

INLEDNING

Bakgrund och syfte

Tyréns Sverige AB har av Folkhem Trä AB fått i uppdrag att utföra en kulturmiljöutredning i och med planarbete för del av Gröndal 1:1. Området är beläget mellan Fregattvägen och Gröndalsvägen i stadsdelen Gröndal, Stockholm. Det pågående detaljplanearbetet, SBK dnr: 2021-14978, projektnamn "Del av Gröndal 1:1, vid Fregattvägen" gäller 150 bostäder och lokalgata norr om bebyggelsen vid Fregattvägen.

Vad är en kulturmiljöanalys?

Syftet med en kulturmiljöanalys är att fungera som underlag i planeringsprocesser och vid projektering. Kulturmiljön är en tillgång i planeringen som bidrar till en hållbar samhällsutveckling. Vi kan aktivt välja vilka mänskliga spår och avtryck som blir avläsbara i framtiden. Kunskap om samhällets utveckling och de historiska processerna är en förutsättning för att kunna avläsa varför landskapet ser ut som det gör idag. Bärande berättelser identifieras, liksom även de fysiskt avläsbara uttrycken som återspeglar dem.

Genom att belysa vad som är kännetecknande för en miljö ges underlag för bedömning av områdets möjligheter och begränsningar för förändring. För att förstå hur dessa avspeglas i landskapet och är väsentliga för att avläsa och uppleva miljöns historia och utveckling lyfts de fram som värdebärande karaktärsdrag.

Avgränsningar

Utredningsområdet är begränsat till angivet planområde. Angränsande ytor ingår i de fall det bedöms vara nödvändigt för redovisningen av geografiskt gränsöverskridande värden. Byggnaderna utmed Fregattvägens norra sida är i direkt anslutning till planområdet men dessa utgör tillsammans med bebyggelsen utefter Skonertvägen och utefter Fregattvägens södra sida en helhetsmiljö. Bebyggelsemiljön bedöms därför gemensamt och inkluderas som helhet i utredningsområdet.

Närliggande aktuella projekt

I angränsande område, på norra sidan av Gröndalsvägen, finns ett pågående detaljplaneprojekt inom Bottenstocken 8, rörande ett nio våningars punkthus för cirka 50 bostäder (SBK dnr 2020-03735).

Avgränsning för det planområde som utreds.

Orientering

Översiktskarta över Gröndal med omgivningar, avgränsning för det planområde som utreds är markerat med grått.

FÖRUTSÄTTNINGAR

Gällande planer/program

Översiktsplan

Området kring Fregattvägen finns inte omnämnt i gällande översiktsplan för Stockholm. Det som nämns angående Gröndal är en beskrivning och redovisning av riksintressets värdebärandeuttryck - med exempelvis de utmärkande stjärnhusen, terrasshuset och punkthuset i centrala Gröndal. I övrigt nämns områdets vackra promenadstråk utmed Mälarens stränder samt Vintervikens natur- och parkområde – ett välbesökt aktivitetsstråk med evenemangsytor, odlingar och verksamheter i industribebyggelsen som finns kvar sedan Nobels dagar.

I övrigt berörs utvecklingsmöjligheter för kommunikationer (båtpendling till Bromma, gång- & cykelförbindelser med Stora Essingen), att Gröndals stadsdelscentrum bör stärkas med mer bebyggelse, att Gröndalsvägen kan kompletteras med ny blandad bebyggelse och skapa bättre framkomlighet för tvärbanan i samband med utvecklingen av Lövholmen samt att Vinterviken bör vidareutvecklas som målpunkt genom stärkta stråk och entréer som integrerar parkområdet med Gröndal.

Stadsutvecklingskarta från översiktsplan för Stockholm, Stockholm växer. Planområdet ingår i ett stadsutvecklingsområde med stora stadsutvecklingsmöjligheter, ett område med blandad stadsbebyggelse där omfattande komplettering föreslås. Ur Översiktsplan för Stockholms stad.

Detaljplan

Tre detaljplaner berörs direkt av planområdet och ytterligare 6 planer angränsar till planområdet.

PI 2064A, "Förslag till stadsplan för del av stadsdelen Gröndal (Fågelsången) i Stockholm", vann laga kraft 1939-08-24. Planen avsåg bebyggelse som till större delen var avsedd för barnrika familjer – så kallade barnrikehus. Norr om bebyggelsen är angivet parkmark med beteckningen "Park eller allmän planterad plats".

PI 3025A, "Förslag till ändring av stadsplanen för del av stadsdelen Gröndal i Stockholm", vann laga kraft 1946-08-02. Planen inbegriper delvis marken norr om Fregattvägen, vilken i planen har beteckningen "Park eller allmän planterad plats". Planen anger även idrottsområde söder om Gröndalsvägen, invid sluttningen till Fågelsångsberget.

Dp 2002-12368A-54, "Detaljplan för område vid kvarteret Bottenstocken i stadsdelen Gröndal i Stockholm", vann laga kraft 2007-10-11. Planen berör norra delen av aktuellt område vilket i planen är angivet som "Anlagd park".

Ingen av dessa tre planer anger något skydd för kulturmiljö.

Angränsande planer är:

PI 5111 (fastställd 1957-08-09),

Gpl 5355 (fastställd 1960-04-01),

PI 6977 (fastställd 1978-09-22),

PI 7929A (laga kraft 1982-04-08),

PI 7935 (laga kraft 1983-12-19) och

Dp 1997-01335 (laga kraft 1999-09-10).

Av dessa innehåller PI 6977, "Förslag till ändrad och utvidgad stadsplan för kv Stapelbädden mm (Ekensbergs varv) inom stadsdelarna Aspudden och Gröndal i Stockholm", bestämmelse med beteckningen "K" för område med kulturhistorisk bebyggelse, avseende byggnad som tidigare inrymde Ekensbergs värdshus. PI 7935, "Förslag till utvidgad och ändrad stadsplan för Vinterviken mm inom stadsdelarna Aspudden, Gröndal och Liljeholmen i Stockholm", innehåller bestämmelser "Q" och "q", båda avseende kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i form av byggnader inom Vintervikens tidigare industriområde, byggnader hörande till Blommenbergsskolan samt byggnaden "Lilla Fågelsången". Dp 1997-01335, "Detaljplan för kv Galeasen mm inom stadsdelen Gröndal i Stockholm" innehåller beteckningen "q" med bestämmelsen: "Befintliga bostadshus får inte rivas eller till sin exteriör och interiör förvanskas".

Plankartorna för två av de tre direkt berörda detaljplanerna. Överst PI 2064A från 1939 och den undre är Dp 2002-12368A-54, från 2007. Källa: SBK.

Kulturhistorisk klassificering

Vid bedömning av bygglov och åtgärder enligt Plan- och Bygglagen har Stockholms stad antagit en klassificeringskarta med kulörmarkeringar för byggnader av olika kulturhistoriskt värde. Klassificeringen som utförs av Stockholms stadsmuseum är ett kunskapsunderlag utan rättsligt bindande verkan.

De tre klassificeringar som Stadsmuseet använder sig av är:

- Blått - bebyggelse av synnerligen högt kulturhistoriskt värde.
- Grön - högt kulturhistoriskt värde. Bebyggelsen är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.
- Gult - bebyggelse av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

Fastighet markerad med grått går inte att hänföra till någon av ovanstående kategorier. Det finns även fastigheter som är markerade med streck vilket betyder att de ännu inte är klassificerade, alternativt att fastigheten är obebyggd. Fastigheter som inte är klassificerade kan ha stora kulturhistoriska värden, även om Stadsmuseet ännu inte tagit ställning till dessa värden.

Den äldre bebyggelsen utmed Fregattvägen och Skonertvägen har två klassificeringar, grön och gul, medan senare tillkommen bebyggelse är oklassad (skrafferad) och gulklassad. För den äldre bebyggelsen är barnrikehusen inom Barkskeppet 1 och Barkskeppet 2 samt byggnaden inom Roslagsskutan 1 grönklassade medan de övriga lite senare tillkomna och i större utsträckning påverkade byggnaderna inom Kuttern 1, Slupen 1, Ekan 1, Fregatten 1, Skonerten 1, Briggen 1 och Galären 1 är gulklassade.

Ny byggnad inom Barkskeppet 1 är oklassad och inom Koggen 1 gulklassad.

Stadsmuseets kulturhistoriska klassificeringskarta, med planområdet markerat.

Lagar

Plan- och bygglagen (2010:900)

Plan- och bygglagen (PBL) reglerar hur mark- och vattenområden används och samt hur markanvändningen skall utvecklas. Lagen fastställer att planläggningen av mark- och vattenområden är en kommunal angelägenhet och ställer krav på att kommunen upprättar en översiktsplan över hela kommunen. Lagen innehåller föreskrifter om bland annat detaljplaner och bygglov.

Planläggning enligt denna lag ska ske med hänsyn till natur- och kulturvärden, andra miljöaspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden. Lagen fastställer att byggnader eller områden som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte får förvanskas. Dessa kan av kommunerna skyddas genom bestämmelse i detaljplan. Skyddet regleras i PBL:s 8 kapitel och de bestämmelser som läggs in i planen är juridiskt bindande.

PBL kap 8 § 13 (förvanskning):

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

PBL kap 8 § 14 (underhåll):

Ett byggnadsverk skall hållas i värdat skick och underhållas så att de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet skall anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

PBL kap 8 § 17 (varsamhet):

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad skall utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt Plan- och bygglagen är även 2 kap. 6 § tillämplig.

PBL kap 2 § 6 (hänsyn):

Bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till

1. stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan,

Kulturmiljölagen (1988:950)

Det finns inga kända fornlämningar eller byggnadsminnen inom planområdet eller i dess omedelbara närhet som berörs.

Planområdets storlek och placering i höglänt terräng gör att det kan finnas anledning att utreda arkeologiskt då rösen från brons- och äldre järnålder ofta finns placerade i exponerade krönlägen. Detta bör kommuniceras med Länsstyrelse och kan eventuellt föranleda att en arkeologisk utredning görs enligt KML.

Kulturmiljölagen (KML) syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. KML reglerar hanteringen av bland annat ortnamn och fornlämningar och i portalparagrafen fastställs att ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Lagen reglerar även byggnadsminnen och skydd av kyrkor samt begravningsplatser tillkomna före 1940. I portalparagrafen fastställs att ansvaret för kulturmiljön delas av alla.

Fornlämningar och fornfynd, kap 2

Fornlämningar och fornfynd regleras i 2 kap KML. Fornlämningar är lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna och som tillkommit före 1850. Länsstyrelsen kan fatta beslut om fornlämningsförklaring för lämningar som kan antas ha tillkommit 1850 eller senare. Det är enligt KML förbjudet att rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning. Lagen har alltså ett bevarandesyfte och ingrepp i en fornlämning är en tillståndsprocess. Länsstyrelsen har bara rätt att lämna tillstånd till ingrepp eller borttagande av fornlämningar om samhällsintresset väger tyngre än fornlämningens betydelse. Lämningar registreras i Kulturmiljöregistret (KMR), Riksantikvarieämbetets system för kulturhistorisk information med uppgifter om hur fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar hanteras.

Miljöbalken (1988:808)

Riksintresse för kulturmiljövården

Riksintresset Gröndal [AB 116] berör inte västra delen av Gröndal och angränsar heller inte till aktuellt område.

HISTORIK

Gröndal i mitten på 1800-talet, fortfarande relativt obebyggt. 1700-talsgården Stora Fågelsången syns på kartan liksom egendomen Stora Gröndal. Från Stora Fågelsången leder en väg upp på Fågelsångsberget. Liljeholmens station och järnvägens dåvarande sträckning syns till vänster i kartan. Planområdets ungefärliga läge är markerat med orange yta i kartan. Karta: Trakten kring Stockholm, 1861. Källa: Stockholmskällan.

Gröndal under 1900-talets början, befolkningen har ökat till följd av industriernas expansion. Planområdets ungefärliga läge är markerat med orange yta i kartan. Karta: Häradsekonomska kartan 1901-06. Källa: Lantmäteriet.

Gröndal

Under 1700- och början av 1800-talet var Gröndal ett populärt utflyktsområde och jordegendomar samt krogar köptes upp och omvandlades till små herrgårdslika sommarnöjen för rika stockholmare. Namnet Gröndal kommer från en av dessa gårdar; Stora Gröndal som låg vid Gröndalshamnen. Efter Västra Stambanan och Liljeholmens stations tillkomst på 1860-talet förändrades emellertid områdets karaktär. Ekensbergs varv etablerades tillsammans med flera industrier, främst kemisk-tekniska fabriker, och Gröndal blev en för tiden typisk arbetarstadsdel med en snabbt ökande befolkning, från ca 300 invånare år 1870 till ca 7000 år 1915.

1898, samma år som Gröndal uppgick i Liljeholmens municipalsamhälle, såldes egendomen Gröndal till Gröndals Tomt- och Byggnads AB, vars ambition var att skapa en villastad. Försäljningen av tomterna lockade dock

inte den kundkretsen som man hoppats på och samtidigt var planeringen av vägar, vatten- och avloppsledningar i bästa fall bristande. Flertalet hus som uppfördes var så kallade hyresvillor, självbyggeri på spekulation där ägaren själv kunde bo i en del av huset och hyra ut resterande del. Villastaden blev i stället en kåkstad med sanitära problem där ett hundratal hyresvillor utgjorde huvuddelen av bebyggelsen.

1908 köptes marken i Gröndal av Stockholm Södra Tomt AB vars planer var att förvandla den då vildväxta villastaden till en modern förstad. Ett par år senare hade femton femvåningshus i jugendstil uppförts i området vid Gröndalshamnen. Planerna på en fortsatt utvidgning av förstaden genomfördes aldrig men dessa byggnader kom senare att utgöra kärnan för Gröndals stadsplanering och har med tiden kompletterats och vuxit samman med omgivande bebyggelse.

En stor del av bebyggelsen i Gröndal tillkom under 1940- och 50-talen, det mest framträdande av dessa är de internationellt kända stjärnhusen. I spetsen för genomdrivandet av den dåtida upprustningen och moderniseringen av stadsdelen var den socialt engagerade byggherren Olle Engkvist. Byggnaderna består i huvudsak av friliggande lamellhus med murverk av både putsat och oputsat tegel. Planerade i såväl öppna som parallellställda planmönster och placerade i höjdlägen omslutna av bevarad natur. Även ett antal punkthus i rött tegel förekommer, dels vid Gröndalsvägen, dels uppe på Ekensbergshöjden.

Under andra hälften av 1900-talet och in på 2000-talet har stadsdelens bebyggelse kontinuerligt förändrats och utökats, till stor del genom förtätning.

Fågelsångsberget

Innan exploateringen vid slutet av 1930-talet har endast en mycket begränsad bebyggelse på Fågelsångsberget kunnat spåras i äldre kartmaterial. I kartverket "Trakten kring Stockholm" från 1861 syns en väg löpa upp från Stora Fågelsången, delvis i samma sträckning som Fågelsångens Gårdsväg och nuvarande Fregattvägen. I Häradskartan från 1869 finns en stig utritad snett över höjdsträckningen, från västra sidan av Stora Fågelsången, det vill säga liknande uppfart som dagens väg, ned mot nordöstra hörnet av Vintervikens ängsmark. I 1904 års plan för "Gröndals villastad" följde den i planen benämnda "Rönnvägen" i stort dagens sträckning av Fregattvägen. I planen fanns även gatorna "Björkvägen", "Sälgvägen", "Lönnvägen" och "Enstigen" samt "Branten" uppe på Fågelsångshöjden och ned mot Mörtviken och Vinterviken. På Härads-ekonomiska kartan upprättad 1901-06, syns tomtgränserna för Gröndals villastad utritade uppe på Fågelsångshöjden men inga byggnader uppe på höjden. Vägen upp från Stora Fågelsången är återigen utritad som en stig som löper snett över hela höjden och ned mot Vinterviken i sydväst.

Därefter uppvisar samtliga kartor fram till exploateringen 1939 ett fortsatt obebyggt område utefter nuvarande Fregattvägen, men i 1927 års plankarta över Stockholms stad med omnejd syn två av tomterna på Fågelsångsberget vara bebyggda, tomt 71 och 73 sydöst om nuvarande Skonertvägens södra ände. Tomterna är senare benämnda stadsäga 4071 och 4073 och är bebyggda på plankarta 2064A. En byggnad, sannolikt den på tomt 73, syns även på foto över Blommensbergsskolan från 1925. Över tomterna kom sedermera Essingeleden att dras.

Ritning över den planerade Villstaden i Gröndal från 1904 med inzoomning på området som planerades på Fågelsångsberget. Planområdets ungefärliga läge är markerat med rosa i kartan. Källa: Stockholmskällan

1906, foto över villorna längs Gröndalsvägen taget från dagens idrottsplats. Området benämns som västra dalen. Bebyggelsen är placerad på gränsen mellan skog och öppen mark för att kunna nyttja den bördiga jorden i dalgången för odling. Källa: Stockholms stadsmuseum

1925, Blommensbergsskolan med Fågelsångsberget i bakgrunden. På berget ser vi troligen byggnaden på tomt nr. 73. Källa: Stenstäderna på landet

Fregattvägen

Som del av Olle Enqvist sociala engagemang i planeringen av Gröndal tillkom tre områden med barnrikehus, samtliga uppförda av Stockholmshem mellan åren 1937 och 1944.

Det andra av dessa områden uppfördes 1939-40 utefter Skonertvägen och södra sidan av Fregattvägen, på den tidigare obebyggda Fågelsångshöjden, söder om Gröndalsvägens västra sträckning.

De åtta oputsade tegelbyggnaderna planerades enligt tidens ideal i nära anknytning till natur och grönska, med de smala huskropparna glest och luftigt placerade längs med eller vinkelrätt mot gata för maximerat ljusinsläpp i lägenheterna.

Ursprungligen planerades tjugo bostadshus i området, uttalat att till större delen vara avsedda för barnrika familjer. Ett av dessa hus uppfördes aldrig och utöver de åtta barnrikehusen tillkom även elva ”vanliga” bostadshus, dessa uppfördes dock i en andra etapp, kring mitten av 1940-talet. Dessa uppfördes av HSB och Edeby Byggnads AB och utfördes med putsade fasader och större anpassning till terrängen genom uppbrytning av lamellhuskropparna i höjd- och sidoförskjutna, sammanfogade, mindre byggnadskroppar. Byggnaderna planerades med butikslokaler och annan verksamhet i bottenvåning där det var möjligt, inte minst i suterrängläge. Bakom utformningen av barnrikehusen låg arkitekterna Ernst Hawerman och Nils G:son Friberg. Edvard W. Nilsson ritade tillsammans med Stig Dranger Edebys byggnader och HSB:s hus ritades av Gunnar Wejke och Kjell Ödeen samt Arvid Bjerke. Byggnaderna inom kvarteret Kuttern 1 var försöksbyggnader enligt ”system Bjerke-Brosenius” vilket utgjordes av prefabricerade lätta vägg- och bjälklagselement av trä och betong.

Efter uppförandet har en byggnad tillkommit 2008 i kv Barkskeppets sydvästra del och en 1988-90 i kv Koggen 1, där en byggnad ursprungligen planerades 1939 men aldrig uppfördes. Ytterligare ändring är att barnrikehuset vid Skonertvägen 1 (inom Gröndal 1:8) revs 2009.

Barnrikehus

Det utmärkande för bostadspolitiken under 1930-talet var att den inriktade sig på särskilt eftersatta grupper. År 1933 tillsattes en svensk statlig kommitté - Bostadssociala utredningen - som lade grunden för den svenska bostadspolitiken under framför allt efterkrigstiden. Syftet var att kartlägga bostadsförhållanden och bland annat föreslå åtgärder mot trångboddhet. En av dessa åtgärder var att skapa ett mer barnfamiljs- och barnvänligare samhälle. Selektiva produktions- och konsumtionsstöd infördes med inriktning på landsbygdens boende och barnrika familjer i städerna. Ett delbetänkande från utredningen, med bland annat förslag om så kallade barnrikehus, kom år 1935.

Barnrikehus byggdes med statliga lån för ”mindre bemedlade barnrika familjer”. Lånen gavs till kommunerna mot att de i egen regi eller genom bostadsbolag uppförde bostadshus för barnrika familjer. Bostadsbolagen fick även bidrag för att kunna reducera hyrorna. Ett av villkoren för lånen var att lägenheterna skulle ha en minimistandard om två rum och kök samt varm- och kallvatten. Utöver lägenheternas standard och storlek var barnfamiljernas levnads-situation central i planeringen av barnrikehusen. Barnen skulle ha tillgång till lekplatser och i de större kvarteren skulle daghem finnas. I samband med barnrikehusen började de allmännyttiga bostadsföretagen att bildas. På grund av andra världskriget uppfördes endast ca 12 100 av de planerade 20 000 lägenheterna i barnrikehus. 1947 ändrades de statliga låne- och bidragsreglerna och byggande av särskilda barnrikehus upphörde.

I Stockholm uppförde de allmännyttiga bostadsbolagen AB Familje-bostäder och AB Stockholmshem barnrikehus mellan åren 1935 och 1947. De första barnrikehusen stod färdiga i oktober 1936 i Kristineberg, Hammarbyhöjden och på Östermalm. Byggandet av barnrikehus var intensivt åren före andra världskriget och 1939 hade AB Familjebostäder byggt 324 bostäder och AB Stockholmshem 1641. Stockholmshems byggnadsverksamhet var fram till 1943 helt inriktad på renodlade barnrikehus.

Modernismen och folkhemsarkitekturen

Den stora depressionen i början av 1930-talet kastade Sverige och resten av västvärlden in i en djup ekonomisk kris. Samtidigt fanns en stark optimism och politisk enighet om att förändra ”Fattigsverige” till en modern demokrati. Med Per Albin Hanssons lansering av ”Folkhemmet” år 1928, lades grunden till en ny syn på samhället och staten samtidigt som Stockholmsutställningen år 1930 medförde ett genombrott för funktionalismen och stor påverkan för samtidens och framtidens arkitektur.

Den goda bostaden - Smalhusen

Som en reaktion på de kompakta, trångbodda innerstadskvarteren och deras små gårdar tog stadsplanearbetet under 1930-talet sin utgångspunkt i att skapa den goda bostaden. Ljust och luftigt, både i bostaden och stadsplanen eftersträvades. ”Hus i park” blev planidealet och smalhus det ideala flerfamiljshuset. Smalhuset tillät lägenheter som gick från fasad till fasad med dagsljus från två väderstreck. Orienteringen av byggnadskropparna i kombination med grönytor mellan husen blev av avgörande betydelse för utformningen av stadsplanerna.

1940-talet och efterkrigstiden - Den svenska modellen

Trots bostadspolitiska åtgärder förblev trångboddheten och bostadsstandarden ett stort problem under hela 1930-talet. Hyreskostnaderna var höga, i genomsnitt betalade en industriarbetare 40 procent av sin inkomst i bostadskostnader. Bristerna i 1931 års Stadsplanelag och Byggnadsstadga framstod snart tydligt. Kommunerna kunde inte styra bebyggelseutvecklingen, tätbebyggelse tilläts uppkomma även där det saknades möjligheter att ordna kommunikationer, vatten-försörjning och avlopp. Samtidigt kom negativa reaktioner mot det schematiska i stadsplaneringen. Andra världskriget påverkade de ekonomiska förutsättningarna för samhällsutvecklingen. Räntorna höjdes, det blev svårare att få krediter och byggkostnaderna steg vilket tillsammans ledde till att byggverksamheten stannade av.

För att åter få fart på byggandet utvidgades den statliga långivningen åren kring 1940 med förmånliga lån för bostadsbyggande. Som en effekt bildades ett flertal kommunala bostadsföretag. Målet var att med offentligt stöd skapa goda bostäder åt alla. Bostadspolitiken blev en central och integrerad del i både den generella välfärdspolitiken och den allmänna ekonomiska politiken. Genom en högre välfärd för alla, skulle även de sämst ställda få det bättre.

Folkhemmet

Den svenska modellen, den kraftiga produktionsökningen och exporten var förutsättningarna för det svenska folkhemmets och välfärdens uppbyggnad under efterkrigstiden. Folkhems- och välfärdspolitiken handlade i hög grad om att konkret bygga det nya samhället. Även om tidigare planering fick kritik under 1940-talet tillvaratogs de kvalitéer som var ledord under föregående decennium. I 1940- och 1950-talens bostadsområden lever hus i park-idealet vidare i de generösa lummiga gårdarnas terränganpassning och tillvaratagandet av träd, klippor och andra naturinslag. Även stora ytor för lek och avkoppling präglar många av de områden som byggdes. Bostadsgården skulle erbjuda de boende tillgång till grönska och innehålla flera viktiga funktioner. Där skulle finnas plats till social samvaro, lekplats, en rejäl gräsmatta för lek samt rekreationsplatser för de större barnen och för de vuxna. Barnfamiljerna var prioriterade i efterkrigstidens bostads-planering. Barnen skulle leka och de vuxna skulle njuta och stärka sig i det gröna uterummet. Naturen som en del av bostadsområdet är ett mycket karaktäristiskt drag i efterkrigstidens byggande i Sverige, och en av dess främsta kvalitéer.

Ortofoto över området 1960. Bilden visar på den tydliga terränganpassning som finns i området. Här finns ännu en stor del av den äldre bebyggelsen bevarad, innan rivningen för uppförandet av Essingeleden, bland annat byggnaden öster om Skonertvägen. Byggnaderna på Sannadalshöjden är under uppförande och uppe till vänster syns bebyggelsen på Ekensbergshöjden, samma årsring som byggnaderna vid Fregattvägen, på Fågelsågsberget. Källa: Lantmäteriet.

Början av Fregattvägen ca 1950, kiosk till höger i bild och butikslokaler kan skimras i bottenvåning längre ned på gatan. Observera anpassningen till markens nivåskillnader. Källa: Stenstäderna på landet

Fregattvägen österut, ca 1950. Till vänster nr. 58 och 56. Telefonkiosk vid öppningen till trapporna som leder ned till Gröndalsvägen. Förgårdsmark med utsparade tallar utmed gatan. Källa: Stenstäderna - Ett återbesök.

Lekplatser och rekreationsområden med utsparad naturmark, en del av idealet för "Hus i park". 1950-tal med Fregattvägen 63-67 i bakgrunden Källa: Stenstäderna - Ett återbesök.

1950-tal, tidstypisk gårdsmiljö för barnrike- och smalhusområden. Gaveln är Fregattvägen nr. 37-41, fasad till vänster nr. 47-49. Källa: Stenstäderna - Ett återbesök.

Skonertvägen ca 1948. Till vänster nr. 6 och 4, till höger byggnaden i kv Jollen (numera Gröndal 1:8) som senare revs. Källa: Stenstäderna på landet.

1961, arbetet med Essingeleden påbörjat. I mitten av bilden den snart färdigställda bebyggelsen på och invid Sannadalshöjden, med Nynäs punkthus och den slingrande lamellbebyggelsen utefter Ljusstöparbacken. Källa: Stadsmuseet.

Ortofoto 1975. Essingeleden har färdigställts med stor påverkan på området bland annat genom rivning av större delen av villabebyggelsen utmed Gröndalsvägen och öster om Skonertvägen. Bilden visar tydligt den avskärmande effekten som dragningen innebar för bebyggelsen uppe på Fågelsångsberget. Punkthus har tillkommit utmed Bryggvägen och norra sidan av Gröndalsvägen. Källa: Lantmäteriet.

LANDSKAPS- OCH BYGGNADSBESKRIVNING

Fregattvägens bebyggelse ligger uppe på höjden med ett avskilt läge och utsikt över Mälaren längst bort på gatan.

Planområdet ligger nedanför byggnaderna i norr, mot Gröndalsvägen, där en brant slänt med skog och berg i dagen sluttar ner mot idrottsplatsen och den västra delen av Gröndal.

Landskapsbeskrivning

Området kring Fregattvägen präglas liksom stadsdelen Gröndal i stort av kuperad terräng, mycket grönska och en ständig förnimmelse av närheten till vatten. Det för Mälardalen karaktäristiska sprickdalslandskapet med öst-västliga bergsryggar och dalgångar är tydligt framträdande. Berget gör sig ständigt påmint i form av bitvis dramatiska bergssluttningar, platåer på klippmark med långa siktlinjer ut över staden och närområdet eller i form av mindre partier av berg i dagen utmed gator, bostadsgårdar eller i utsparade fickor med naturmark.

Bergsryggen som Fregattvägen ligger på, omväxlande benämnd Fågelsångsberget eller Fregattberget, avgränsas av dalgången genom Gröndal på den norra sidan och Vintervikens dalgång söderut. Bergets höjdpunkt finns på den östra sidan där Essingeleden, som går på pelare över Fregattvägen, skär rakt över höjdpunkten. Därifrån sluttar topografin nedåt för att vid mittpunkten av Fregattvägens bebyggelse vända uppåt i svag lutning. Vid gatans slut i väster stupar berget brant ned mot Mörtviken med vid utsikt ut över Mälaren och omgivande stadsdelar.

Med undantag för Essingeledens intrång i östra delen är bebyggelsen på Fregattvägen inbäddad i grönska utmed bergssluttningarna enligt tidens rådande idé om att bevara stora gröna ytor omkring bostäderna.

Dalgångarna kantas av lövträd, längre upp dominerar blandskog av löv och tall samt rena hållmarkstallskogar. Det finns ett stort inslag av äldre ädellövträd såsom gamla ekar som ger karaktär åt området.

Dalgångarna domineras av postglacial lera, bördiga lerjordar som tidigare varit uppodlade, och högre upp av de trädbevuxna moränmarkerna som historiskt nyttjats som betesmarker.

Naturmarken kring Fregattvägen är flitigt använd för lek, motion och rekreation. Skogarna genomkorsas av flertalet stigar som binder samman bostadsområdet med Gröndal, Mörtviken och Vinterviken. I samband med att bebyggelsen uppfördes anlades också stentrappor i norrslutningen ned mot Gröndalsvägen invid idrottsplatsen och vid Fregattvägens slut i väster ned mot Mörtviken.

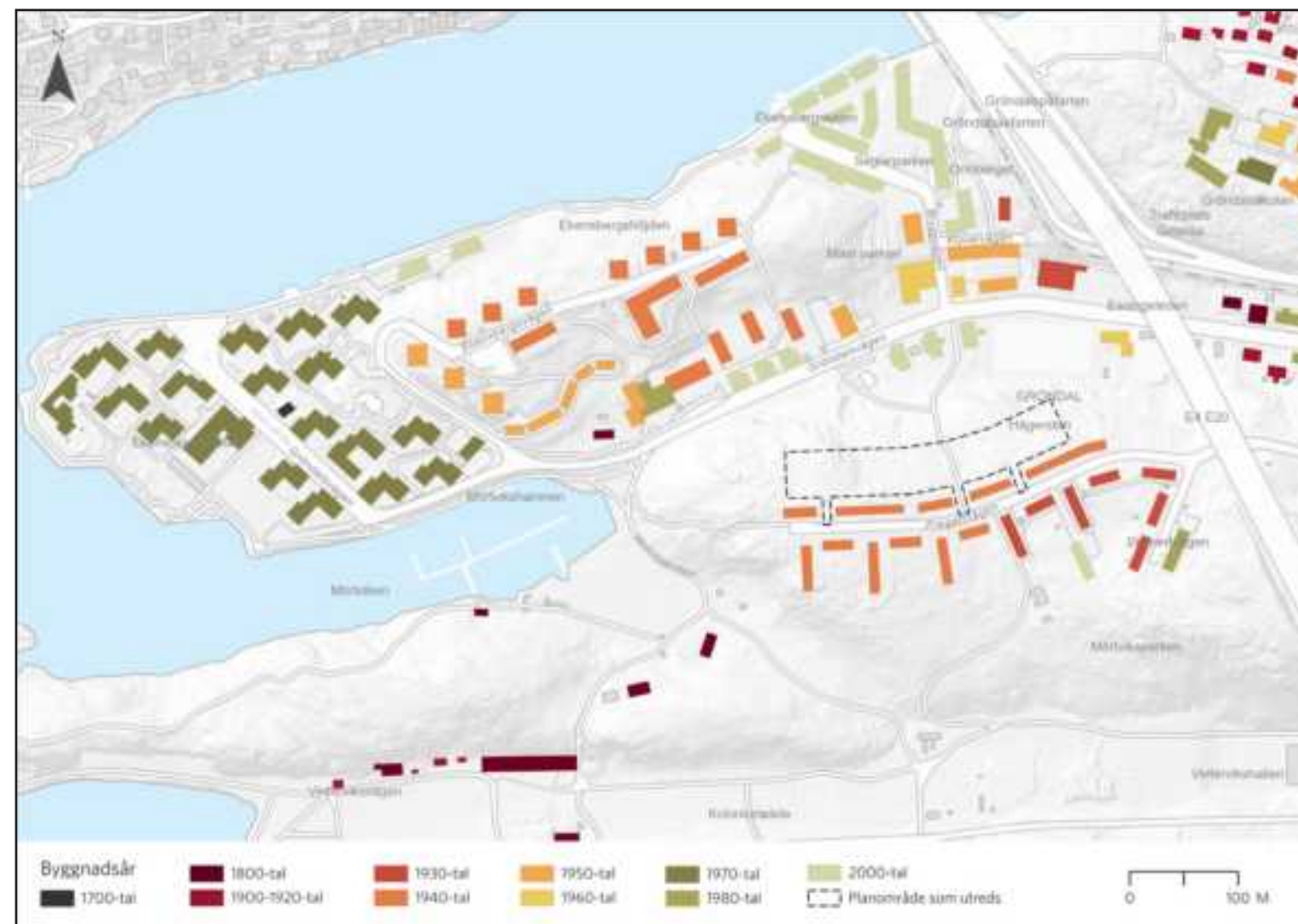

Grönområdet avgränsar och ramar in dalgången som Gröndalsvägen följer.

Karta som visar topografien i området samt bebyggelsens lokalisering i förhållande till höjd. Källa: Lantmäteriet, bearbetad av Tyréns.

Byggnaderna vid Fregattvägens slut med bergsbranter ned mot Mörtviken och Vinterviken.

Bebyggelseutveckling i området. Gröndal kännetecknas av sin blandning av bebyggelse från olika tidsperioder. Under 30- och 40-talet utnyttjades ofta höjderna för ny bebyggelse. Källa: Bebyggelseregistret, Lantmäteriet, bearbetad av Tyréns.

Gröndals kuperade och bitvis svårbemästrade terräng har lett till en blandad bebyggelse från olika tidsåldrar, från 1700-tals gårdar till dagens förtätningsprojekt. De mest framträdande dragen i bebyggelsen väster om Essingeleden är 1930-50-talets arkitektur, Ekensbergs 1980-talsområde och sentida förtätningar. Den kuperade och svårbebyggda terrängen har tillsammans med 1940- och 50-talets naturanpassade stadsplanering bidragit till att stora ytor naturmark bevarats.

Fregattvägen har, till skillnad från Gröndal i stort som kännetecknas av en mångfald av årsringar, ännu ett relativt enhetligt uttryck i form av ett tydligt avgränsat smalhusområde. Detta till stor del genom att man undvikit att bebygga de bergsslutningar som omger och avskiljer området.

Bostadsområdet präglas av en rik grönska, förutom all sparad naturmark runt fastigheterna har man låtit naturmarken ge karaktär åt förgårdsmark, bakgårdar och ytor mellan husen. Det finns ett rikt inslag av naturligt växande träd och berg i dagen.

Fregattvägen, närmiljö

Husen på Fregattvägen ligger indragna från gatan utmed den svängda gatusträckningen som följer topografin. Både byggnaderna och gatan är tätt sammanbundna med naturen enligt den hus i park-planering som karaktäriserar den tidens planläggning. Husen står luftigt placerade, på norrsidan av Fregattvägen vända mot gatan medan de på södra sidan är placerade i ett mönster med vartannat hus vinkelrätt mot gatan. Gaturummet präglas

av symmetri och rumslighet med bebyggelsen i en enhetlig skala med omgivande förgårdsmark och gatuträd som ramar in miljön. Träden står på spridda avstånd längs gatan i en blandning av företrädesvis tall, oxel och ek. De för platsen naturligt förekommande träden höjer sig över hustaken enligt dåtidens ideal medan senare planterade arter som oxel håller en något lägre höjd.

Förgårdsmarken består av gräsytor med varierande inslag av perenner, buskage och prydnadsträd, bitvis med tydligare naturmarksprägel. Synligt berg är ett karaktäristiskt inslag utmed gatan och i mellanrummen mellan husen.

Entréingångarna är i regel asfalterade. Där marken är lite mer höglänt har entréerna terränganpassats och försetts med trappor. I öppningarna mellan bebyggelsen leder grusgångar in mot bakgårdarna. De generösa luckorna mellan husen bidrar till en genomsläpplighet mellan husen och siktlinjer mot den inramande grönskan på ömse sidor Fregattvägen. Äldre grova ädellövträd kan också utgöra blickfång.

Parkeringar är förlagda till infartsvägarna parallella med de vinkelräta husen på Fregattvägens södra sida och till gatorna, dock är bakgården på hus nr. 34-46 i angränsning till planområdet omgjord till parkering.

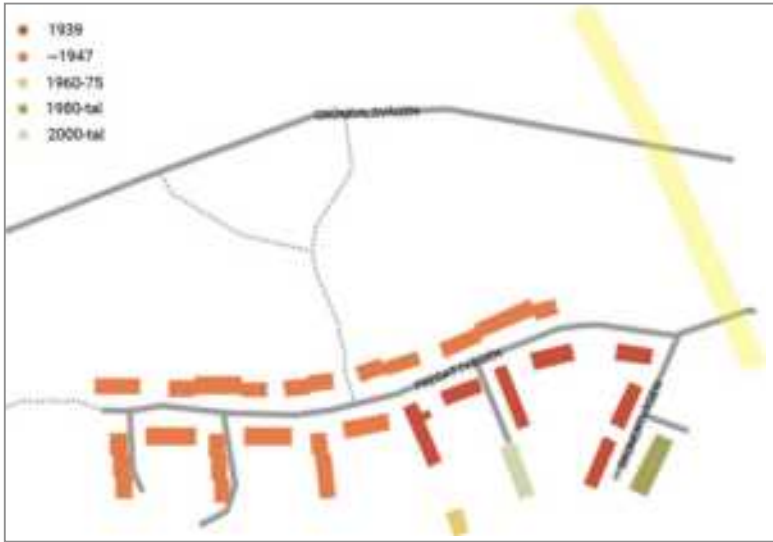
De lummiga bakgårdarna präglas av hus i park-idealet där de anlagda gårdsytorna möter den omgivande naturmarken. Gräsytor har böljande naturliga former och linjen mot naturmark är odefinierad med trädgårdsbuskage och naturligt växande träd som vävts samman. Här och var leder små stigar ut i naturområdet och gårdsutrustning som cykelställ och piskställningar återfinns placerade i gränslandet mellan gård och skog.

Trapporna som förbinder Fregattvägen med Gröndalsvägen och Mörtviken/Vinterviken. Den senare (till höger i bild) användes tidigare av Ekensbergsvärvets arbetare som bodde i området för att komma till och från jobbet.

Byggnadsbeskrivning

Fregattvägens och Skonertvägens bebyggelse består av tidstypisk lamellhusarkitektur med i huvudsak barnrikehus byggda 1939 samt flerfamiljshus uppförda några år senare. Husen är byggda i två etapper, med få undantag. Ett antal barnrikehus med oputsade tegelfasader i den östra delen av området, på Fregattvägens södra sida och i den västra delen av området finns putsade lamellhus byggda några år senare. Bebyggelsen är enhetlig med smala lamellhus i trevåningar, som alla är sparsmakat utsmyckade men kvalitativt utförda. De är alla försedda med sadeltak i en inte alltför brant lutning.

Datering av bebyggelsen på Fregattberget.

Ett par av barnrikehusen från områdets första utbyggnadsetapp.

Tydlig anpassning till terrängen med trappor upp till entré, här Fregattvägen 33-35.

Andra etappens putsade bebyggelse är tydligt anpassad genom förskjutna byggnadskroppar, här en höjd- och sidoförskjutning som även skapar en utökning av förgårdsmarken och utrymme för en oxel.

Husen är vid behov uppdelade i flera länkade byggnadskroppar för att bättre kunna anpassas till terrängen.

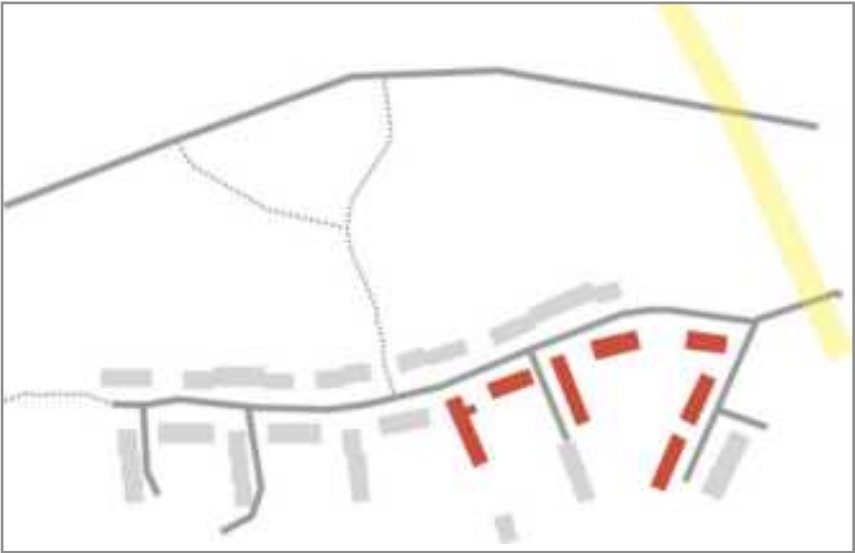

Vinkelträt placering utefter södra delen av Fregattvägen.

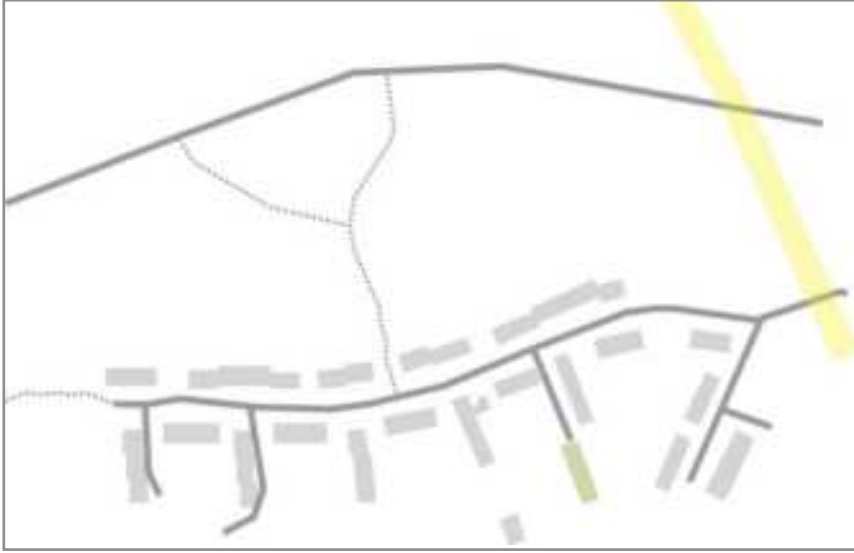

Omgjord verksamhetslokal, vilka var frekvent planerade i gavlarnas bottenvåningar.

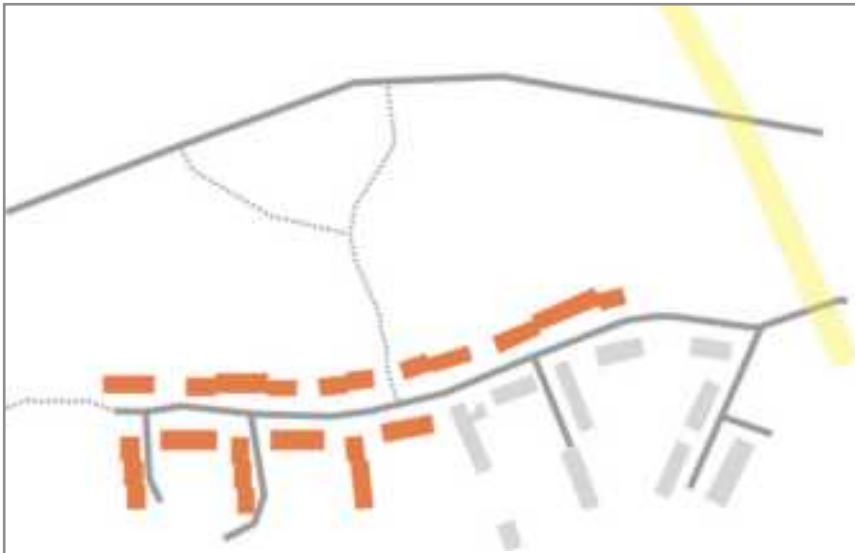
Barnrikehus, flerfamiljshus och en scoutstuga

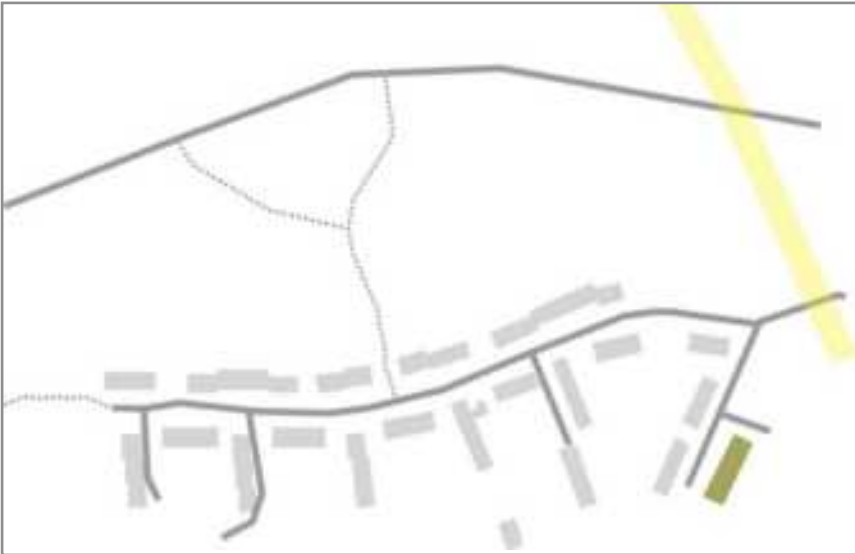
Barnrikehusen, uppförda 1939, är grunda oputsade tegelhus i tre våningar med ljus grå socklar, utkragande tegelgesimser och höga vita fönster. Gavlarna med nätta proportioner har runda eller halvmåneformade fönster på vindsplanet. Dörrarna är trädörrar i funkisstil och plåtarbetena svarta. En del av husen har lokaler på bottenvåningens hörn med stora fönster mot gatan.

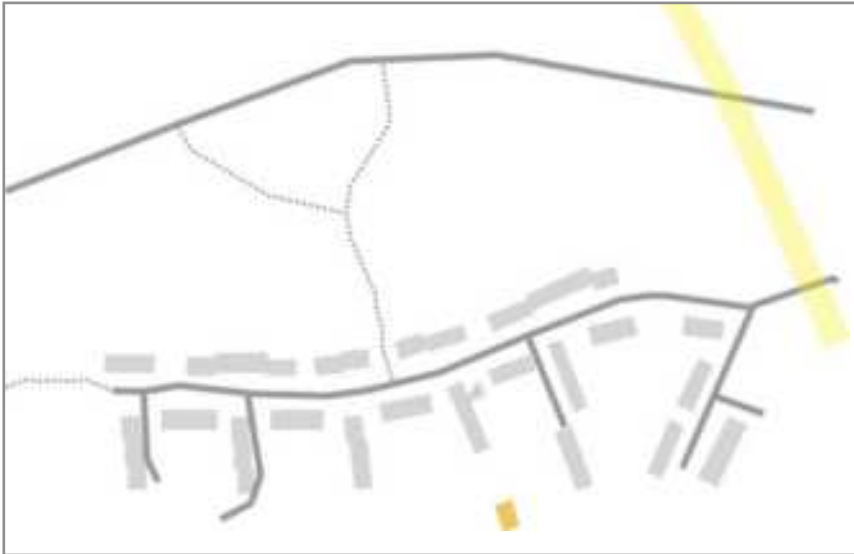
Vid änden av en av Fregattvägens "grenar" står ännu en byggnad som avviker något från den dominerande byggnadskarkatären i området. Byggnaden, som är uppförd 2004, har ljus gul puts och plåttak. Byggnaden angör till områdets tradition genom sina putsade gesimser, i form lika tegelhusens.

De byggnader som står i direkt anslutning till utredningsområdet längs Fregattvägens norra sida och även några på den södra är lamellhus bestående av något förskjutna volymer i ljus gul eller bruten vit slätputs med låga ljusgrå socklar. De utgör den hustyp som dominerar området, dock något skiftande i utformning. De närmast Essingeleden på Fregattvägens södra sida har röda balkonger i korrugerad plåt och vita fönster, symmetriskt placerade i fasaderna. Entrédörrarna i trä är till stor del glasade, med sparkplåt nedtill. På den borte delen av gatan, västerut, finns inga balkonger mot gatan men fasaderna har utsmyckningar i form av brunmålad träpanel under de vita fönstren. De här husen har istället balkonger mot naturen på baksidan. Entréerna är utrustade med halvmåneformade, brunlackerade skärmtak. Dörrarna är tillverkade i brunlackerad aluminium. Längst bort på gatan är husen åter försedda med balkonger, i ljusgrön korrugerad plåt, men har även här brunlackerade dörrar och skärmtak. Huset på Fregattvägens ände har ytterligare en variant på balkongutformning, med öppningar i plåträcket. De översta balkongerna har också försetts med sentida skärmtak i trä. Husen av den här karaktären, som är byggda runt 1947, har tegeltak och murade oputsade skorstenar.

Den byggnad som står närmast Essingeleden är byggd 1990, och har en något klumpigare volym. Den har röd slätputs och svagt utbuktande burspråk över den mörkgrå rusticerade sockeln. Byggnaden har pivothängda vita fönster och aluminiumentré, omfattad med keramikplattor. Övriga dörrar är röda plåtdörrar.

På området finns också en scoutstuga, tillhörande St Sigfrids scoutkår. Den ligger som en solitär, inbäddad i grönska söder om Fregattvägen och är klädd med brunmålad träpanel och gröna fönsterluckor. Det är St Sigfrids scoutkårs möteslokal "Scoutborgen", byggd någon gång mellan 1960 och 1975.

SIKTLINJEANALYS

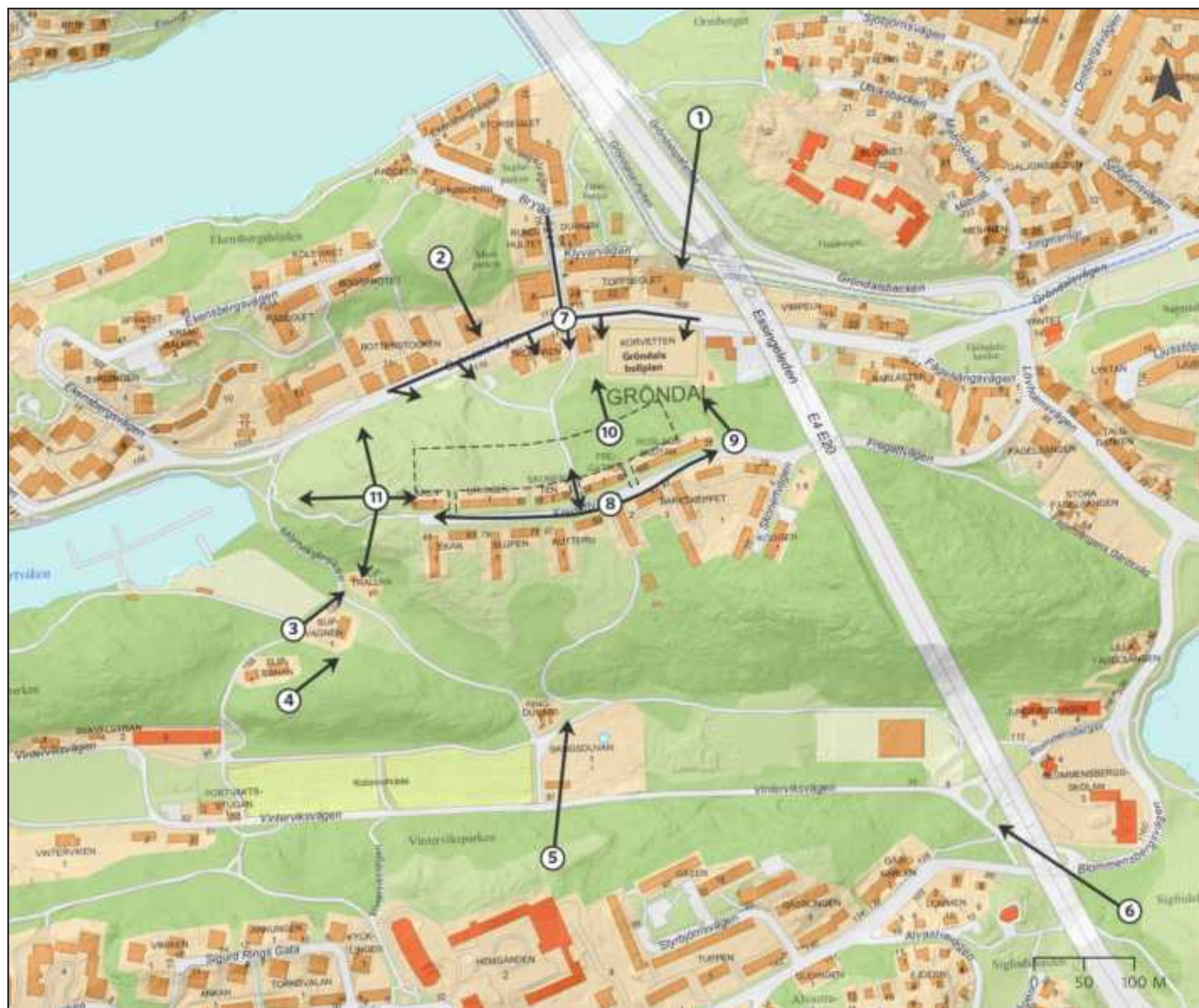
Siktlinjeanalysen tar utgångspunkt i ett urval av platser som besökts i syfte att studera visibiliteten och upplevelsen av höjdryggen och bebyggelsen längs Fregattvägen i stadsbilden. Platserna valdes till viss del ut utifrån en vetenskap om, eller ett antagande var bebyggelsen skulle kunna upplevas i stadsbilden.

Visibilitet, kulturhistoriska och topografiska aspekter har beaktats från olika punkter där människor rör sig i området, från utsiktspunkter besökta för rekreation och längs gator i anslutning till utredningsområdet. Siktlinjerna kan grovt delas in i fyra olika kategorier.

- Vypunkter på avstånd från utredningsområdet, företrädesvis höjdpunkter i omgivningen med längre siktlinjer där höjdryggen och bebyggelsen kan upplevas.
- Vypunkter utmed Gröndalsvägen där synligheten av bebyggelsen på Fregattvägen och upplevelsen av grönstråket utmed slänten har kartlagts.
- Siktlinjer inom området, längs med Fregattvägen.
- Siktlinjer ut från området, inom eller i utredningsområdets omedelbara närhet.

Det är viktigt att beakta att siktlinjeanalysen utfördes under september månad och därför påverkade grönskan sikten. Vegetationen består till viss del av tall men också av ett betydande inslag av äldre lövträd med breda trädkronor som ger en helt annan genomsläpplighet när löven faller. Visibiliteten och upplevelsen av bebyggelsen på Fregattvägen är således högre under vinterhalvåret.

Sammanfattningsvis kan konstateras att från håll är visibiliteten av bebyggelsen högst från höjderna öster om området. På närmre håll är byggnadernas synlighet begränsad beroende av topografiska förhållanden, grönska och omgivande bebyggelse. Upplevelsen av höjdryggen, grönstråket och det för Stockholm karaktäristiska sprickdalslandskapet är alltså närvarande från olika vyer i området. Detta ger en förståelse för tidigare stadsplaneringsideal med hus i park och tillgång till naturområden samt till hur den kraftigt kuperade terrängen bidragit till att området förblivit obebyggt genom åren.

Siktlinjer mot höjden

1. Ormberget (Väl synlig)

Hög visibilitet från flera punkter på Ormberget, liksom längs E20.

2. Höjd vid Ekensbergsvägens slut (Delvis synlig)

Sikten begränsas av husen utmed Gröndalsvägen och av omgivande grönska. Bebyggelsen bäddas in i grönskan men bergets silhuett framträder i bakgrunden.

3. Mörtvikskroken (Delvis synlig)

I höjd med fastigheten Slipvagnen framträder den bitvis dramatiska topografin med bergsbranter vid Fregattvägens slut.

4. Höjden bakom fastigheten Slipbanan (Delvis synlig)

Sikten från hällmarken ovan bebyggelsen varierar beroende på träd och annan grönska men bergssilhuetten med Fregattvägens ändbebyggelse utgör bitvis en orienteringspunkt i området.

5. Aspuddsskolan (Väl synlig)

Från förkastningsbranten bakom Aspuddsskolan är höjdryggen och del av dess bebyggelse väl synlig från flera vypunkter. Vintervikens dalgång ligger mellan de båda höjderna.

6. Blommensbergsbacken (Väl synlig)

Från Blommensbergsbacken är sprickdalslandskapet tydligt. Bebyggelsen utmed Fregattvägen framhäver landskapets form och riktning. Vinterviksdalen

Siktlinjer från Gröndalsvägen/Bryggvägen

7. Gröndalsvägen (Delvis synlig)

Vypunkt vid Gröndals IK. Landskapets topografi är tydligt avläsbar. Bebyggelsen skymtar i höjd med trädkronorna.

Vypunkt från Gröndalsvägen 108. Grönstråket ramar in fotbollsplanen, sikten bryts där höghusen vid nr. 109-115 tar vid. Bebyggelsen skymtar i höjd med trädkronorna.

Från Bryggvägen nr. 7 i en lucka mellan befintliga hus leder ingången till Stråket med trappan upp till Fregattvägen. Gatuträd och bebyggelse begränsar siktlinjen men höjden framträder i bakgrunden.

Från öppningen mellan husen nr. 113-115 är gångvägen med trappa i den branta slänten upp till Fregattvägen väl synlig. Bebyggelsen skymts av träden.

Från gc-vägen vid lekplatsen efter hus nr. 115 är sikten begränsad men gångbanans stigning påminner om topografin i området.

Gröndalsvägen 128 i riktning österut. Den yttersta ridån av träd i grönstråket skymmer sikten mot höjden.

Siktlinjer längs Fregattvägen

8. Fregattvägen

Siktlinje från Fregattvägens början, västerut. Harmoniskt gaturum med förgårdsmark, bebyggelsen i jämnhöjd utmed sidorna och oxel som kantar gatan.

Siktlinje österut längs Fregattvägen. Gatans mjuka dragning och bebyggelsens placering visar hur man anpassat sig till topografin på åsen. De naturligt växande träden når några meter ovan bebyggelsen.

Siktlinje västerut vid Fregattvägens slut. Vid vändplanen i slutet på gatan öppnas vida vyer ut mot Mälaren och omgivande stadsdelar.

Gångstråket med trappa ner mot Gröndalsvägen från Fregattvägens mitt anger en riktning upp och ner från höjden. Siktlinjer är begränsade men ger en känsla för topografi och rörelsemönster i området vilka förstärks under vinterhalvåret när löven fallit.

Siktlinje från nedifrån gångstråket upp mot bebyggelsen.

Siktlinjer ut från området

9. Fregattvägen

Sluttningen norrut intill Fregattvägen vid bebyggelsens början ger siktlinjer ut över Gröndal/Ekensberg.

10. Terrassen

Norr om Fregattvägen 46-48 finns en lucka med berg i dagen ovan sluttningen ned mot Gröndals bollplan med vyer ut över närområdet.

11. Utsiktspunkten vid Fregattvägens slut

På bergsknallarna vid Fregattvägens ände är vyerna vida. Norrut skimtar Essinge kyrka till höger om bebyggelse på Ekensbergsvägen.

I sydvästlig riktning, siktlinje ut mot Mälaren samt bebyggelse belägen på omgivande höjder, Örbacken samt Klubbensborg.

Siktlinje in mot Fregattvägen.

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Området har höga kulturvärden som kan kopplas till den befintliga bebyggelsens samspel med de naturgeografiska förhållandena, den gröna höjdryggens betydelse för stadsbilden i området samt Fregattvägens bostadsområde som välbevarad representant för dåtidens stadsplaneringsideal.

Grönstråket beläget på en höjdrygg har i sig ett stort kulturhistoriskt värde genom sin betydelse för landskap- och stadsbild i området. Det är en del av det för staden karaktäristiska sprickdalslandskapet som gör att Stockholm har en stadsbild som skiljer sig markant från andra städer. Det vittnar om hur landskapet en gång formats samt ger riktning, karaktär och rumslighet åt området vilket kan upplevas både på håll och i närmiljön. Det bidrar till att rama in både Gröndals och Vintervikens dalgångar. Landskapets ursprungliga form med stora nivåskillnader är väl framträdande och avläsbar i omgivningen, även om Essingeleden inneburit en barriär för upplevelsen av berget i sin helhet. Den säregna topografin har satt begränsningar men också nyttjats i utformningen av bostadsområdena.

Mötet mellan berg och stad som är kännetecknande för Stockholm som stad tydliggörs genom exponerat berg i olika skalor i området. Som branta stupande klippor, plåtar med kalt berg och hållmarker eller mindre partier av berg i dagen närvarande i naturmark såväl som gårdsmiljö. Den dramatiska topografin och de gröna bergsslutningarna bidrar till höga upplevelsevärden i området.

Den rika grönskan i området vittnar om hur man medvetet valt att bevara naturområden och bergsslutningar i stadsmiljön. Silhuetten med 40-talsbebyggelsen som framträder på höjden synliggör också hur man vid denna tid valde att bebygga höjdparter i landskapet. Bebyggelsestrukturen gör områdets geografiska förutsättningar och historiska framväxt väl avläsbar i landskapet.

Bebyggelsen utgör en enhetlig enklav, tidstypiskt för perioden med lamellhusbebyggelse koncentrerad till en höjdsträckning. Gestaltningen av den för perioden typiska bebyggelsen skiljer sig delvis genom individuell anpassning efter terrängen och i uppdelningen mellan barnrikehusens oputsade röda tegelfasader och de övriga byggnadernas ljusa putsfasader.

Byggnaderna har en mycket medveten planering av gårds- och gaturummen och husen har en välgestaltad arkitektur med sparsmakade men uttrycksfulla utsmyckningar och till stor del bevarad karaktär. Tillsammans utgör de en enhetlig miljö med delvis högt kulturhistoriskt värde. Barnrikehusen i kvarteren Barkskeppet 1 och 2 återspeglar den bostadssociala tanken bakom husens tillkomst, vilket ger byggnaderna ett stort socialhistoriskt och samhällshistoriskt värde. Byggnaderna i Kuttern 1 är uppförda som försöksbyggnader enligt "system Bjerke-Brosenius" vilket ger dem ett särskilt byggnadsteknikhistoriskt värde.

Planeringen av bebyggelsens i förhållande till omgivningen visar stor hänsyn till befintlig terräng och växtlighet i anknytning till bostadshusen. Planeringsidealet "Hus i park" är tydligt rådande med i huvudsak utsparat naturmark i direkt anslutning till bebyggelsen. Gränserna mellan tomt och naturmark är flytande vilket är ett karaktärsdrag för området.

Fregattvägen utskiljer sig delvis från Gröndals varierade bebyggelse. Även om stadsdelen utgörs av mer eller mindre enhetligt uppförda grupperingar av bebyggelse gör närheten mellan dessa och delvis inkorporeringen av de olika områdena i varandra att stadsdelen i stort upplevs som brokig. Den tidsenliga bebyggelsen på Fågelsångsberget utgör tillsammans med gatumiljön, trappor, planerade gångstråk och den medvetna placeringen i naturmark en välbevarad och tydligt avläsbar homogen miljö. Genom sitt avskilda läge på en höjd utan angränsande bebyggelse ger det en pedagogisk bild av det samtida stadsplaneringsidealet. Förvisso har Essingeleden haft en betydande påverkan på landskapet och den grundläggande tanken om kvalitativa bostäder i naturnära läge. Även kompletteringar har skett i området men i mycket liten skala och med en hög grad av anpassning till naturlandskap och befintlig bebyggelsestruktur. Området har som helhet högt bebyggelsehistoriskt och samhällshistoriskt värde, genom sin välbevarade och lätt överskådliga planering.

Värdebärande karaktärsdrag

- Fregattvägens gröna prägel av hus i park-karaktär där stora naturområden är bevarade omkring området samtidigt som de anlagda ytorna intill husen har inslag av naturmarkskaraktär.
- Smalhusens tidstypiska och karaktäristiska folkhemsarkitektur.
- Byggnadernas anpassning till terräng och topografi, som helhet och på individuell nivå.
- Fregattvägens sträckning som är anpassad till terrängen och förgårdsmarken som skapar en rumslighet utmed gatan.
- Bostadsområdets och Fågelsångsbergets silhuett som utgör ett värdeskapande karaktärsdrag för stadsdelen.
- Vypunkter med vida siktlinjer ut över Mälaren och omgivande stadsdelar samt utblickar med kortare siktlinjer som förstärker kopplingen till närområdet och dess topografiska skillnader.
- Synligt berg som lyfter fram mötet mellan berg och stad samt utgör ett karaktärsskapande element i området.
- Tidstypiska stentrappor i bergsbranterna genom skogen som binder samman området med Gröndalsvägen och Mörtviken/Vinterviken.
- Värdefull natur i form av tallmarkshällskogar och lövskogar med ett rikt inslag av gamla grova ädellövträd, inte minst ekar.
- Naturområdet som del i ett större sammanhängande och bevarat grönstråk.
- Möjligheten till lek och rekreation i naturmarken. Stigsystemen som kopplar samman Fregattvägen med närområdet. Allt en del av det samtida stadsplaneidealet.

Ett axplock av miljöer, strukturer och element kring Fregattvägen som illustrerar de kulturhistoriska värdena i området.

KÄLLFÖRTECKNING

TRYCKTA KÄLLOR

Ahlborn, K; Arnell, H. (2002) *Stenstäderna på landet: en vykortsvandring genom Midsommarkransen, Aspudden och Gröndal*. Höghus förlag.

Ahlborn, K; Arnell, H. (2011) *Stenstäderna - Ett återbesök i Midsommarkransen, Gröndal och Aspudden*. Höghus förlag.

Ekologigruppen (2022) *Ekologisk utredning Gröndalsstråket, Förstudie NVI enligt SIS199000:2014, med tillägg ekologisk riskanalys*, Granskningsversion 2022-09-01

Lapidus, Robin; Severin, Ingrid W. [red.] (2020) *Från Mörtviken till Essingeleden - En del av Gröndal*. Ekensbergsberättelser.

Silvander, J; Källström, G; Richette, C. (1993) *Gröndal och Aspudden "ett mönstersamhälle utanför stadens hank och stör"*. Förlagsfakta.

ARKIV OCH DIGITALA KÄLLOR

Bebyggelseregistret

DigitaltMuseum

Lantmäteriet

Stockholmskällan

Stockholm Stads dataportal

Stockholms stadsmuseum (SSM)

Stockholms Stadsbyggnadskontors arkiv (SBK)

Stockholms Universitetsbibliotek (SUB)

Tyréns Sverige AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 556194-7986

TYRÉNS